

Mučeništvo i svetost važni su za procvat Crkve

NASTANAK KULTA I ČAŠĆENJA SVETACA

Protjeklo je dosta vremena dok se ustrojio službeni nauk glede čašćenja svetaca

Kultom blaženih i svetih Crkva slavi Boga čija se svetost odražava u određenu vremenu i prostoru te zrcali u životima konkretnih kršćana. Kao takvi, oni su nam uzoran poticaj kako treba nasljedovati Krista. Za njihovu proslavu i »putujuća Crkva« moli: »Bože, slavo vjernika i živote pravednika. (...) Oni su vjerovali u otajstvo uskrsnuća, udijeli im radost vječnoga blaženstva.«¹ U prvim stoljećima kršćanstva štivali su se svetima jedino mučenicima², uz Blaženu Djevicu Mariju, Ivana Krstitelja i apostole. Ti slavljene mučenici nisu bili kanonizirani u smislu kasnije kanonizacije u kršćanskoj tradiciji. Naime, onaj drevni glas naroda bio je za prvu Crkvu i Božji – *vox populi, vox Dei*. Nisu bili potrebni posebni dokazi, nego bi njihova mučenička smrt i ustrajnost vjere bila priznata i poznata u dotičnim mjesnim zajednicama – Crkvama. Tek od trećega kršćanskog stoljeća imamo početke sustavnijega prikupljanja i bilježenja raznih martirologija. Liturgijski kult svetaca nastao bi tek po završetku progona, a do tada bi njihova zajednica čuvala spomen.

Počeci obilježavanja i štovanja

Već na samim počecima imamo biskupe, koji često i sami daju inicijativu, kao nositelje liturgijskih čina u obilježavanju mučeničkih obljetnica.

Počeci kršćanstva obilježeni su mučeništvom. Vjernici su pomno čuvali uspomenu na te događaje i u zgodno ih vrijeme bilježili. Malo pomalo nastaju martirologiji koji objedinjuju ta sjecanja i te zapise.

Biskupi su poticali opisivanje detaljnosti smrti, a onda bi te spise slali drugim Crkvama. Tako, npr. imamo, počevši od 354., zabilježeno da se u Rimu časte afrički mučenici Perpetua, Felicita³ te Ciprijan⁴. On je sam nekoć, u pismu upućenu svećenstvu, preporučio da treba bilježiti vrijeme smrti ispovjednika vjere, kako bi se kasnije mogao slaviti spomen na njihova mučeništva. Malo iza toga imamo i rimskoga mučenika Lovru koji je poznat u većini zapadnih Crkava, a bio je učenik pape Siksta II. koji ga je postavio nadglednikom, protudaonom među sedmoricu uglednih rimskih đakona. U toj ulozi, Papinim nalogom, on povjereno mu crkveno blago dijeli siromasima te za vrijeme Valerijanova progonstva biva mučen, izbičevan i u teškim mukama spaljen. Iste godine zemni ostatci apostolskih prvaka Petra i Pavla brižno su, nanovo, pohranjeni te od tada postoji i neprekinuto čašćenje svetih. S druge strane, ne postoji nijedan poznati službeni

dokument ovoga vremena koji bi biskupima propisivao kako postupati glede mučeništva. Upravo zbog toga nastaju i stanovite poteškoće u smislu autentičnosti nekih spisa kojima je opisano određeno mučeništvo.⁵

Posebno je bilo osjetljivo mučeništvo donatista u afričkom kršćanstvu koji su proglašeni šizmaticima – otpadnicima od crkvene zajednice.⁶

¹ Spomen svih vjernika pokojnika, *Zborna molitva*.

² Najopširniji studijski tekst o kultu mučenika donosi T. Baumeister, *Die Anfänge der Theologie des Martyriums*, MBT, Münster Westfalen, 1980., str. 350.

³ Sv. Perpetua i sv. Felicita iz Kartage, današnji Tunis, Afrika. Mučeničkom su smrću umrle za vrijeme progona kršćana sukladno naredbi cara Septimija Severa. Te su mučenice uhvaćene kao katekumeni – Perpetua u dobi od 22 godine i s malim djetetom u naručju te njezina rokinja Felicita u osmom mjesecu trudnoće. Felicita je rodila djevojčicu u tamnici, tri dana prije mučeničkog smaknuća u kartagškom amfiteatru. (Iz *Mučeništva svete Perpetue i svete Felicite*, 18. 20. – 21.)

⁴ Sveti je Ciprijan rođen najvjerojatnije u Kartagi oko 200. godine. Rođen u poganskoj obitelji, obratio se na kršćanstvo i postao biskupom Kartage. Mučeničkom je smrću umro 258. za vrijeme progona što ga je protiv kršćana poduzeo car Valerijan.

⁵ O tim poteškoćama, mnogo stoljeća kasnije, progovorit će Prospero Lambertini, Papa Benedikt XIV. u svom monumentalnom djelu o *Beatifikaciji slugu Božjih i kanonizaciji svetaca; Praeliminares controversiae* (1.1.), o odnosu kanonizacije i poganske apoteoze (c.1); o različitim pitanjima o mučeništvu i mučeničkim Spisima (cc. 2-4). Usp. BENEDICTUS XIV, *De servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione*, sv. 7.

⁶ Donatisti su bili pripadnici donatističke sekte, a ime im potječe po ondašnjem biskupu Kartage, vođi pokreta koji se razvio u četvrtome stoljeću. Nauk donatista isticao je da se krštenje i drugi sakramenti mogu izgubiti, odnosno da se temelje na osobnoj svetosti i integritetu onih koji su ih dijelili. Današnji Papa, Benedikt XVI., govoreći o sv. Augustinu, hiponskom biskupu, spominje da se kršćanstvo njegova doba, suočavalo »s razdirućim religioznim tendencijama i

Koncil u Kartagi 401. donosi uredbu prema kojoj je određeno da svaki biskup mora bdjeti nad čistoćom kulta na svome području, odnosno u svojoj biskupiji što je uvelike razjasnilo autentičnost kulta. Ovakvoj odluci prethodilo je i novo vrijeme kršćanske slobode, odnosno kad je poznatim Konstantinovim ediktom u četvrtome stoljeću kršćanstvo steklo pravo javnosti, kad mjesto mučenicima zauzimaju ispovjedaoci vjere. Za mučenike su kriteriji bili jasni, ali je za *confessio fidei* bilo neophodno definirati nova mjerila glede oblika življene svetosti. Doduše, ovdje ne smijemo gledati diskontinuitet u bitnoj stvari, tj. u svjedočenju vlastite vjere. Budući da *confessio fidei* sa sobom ne nosi i *effusio sanguinis*, prolijevanje krvi, očito je da nastaje proširenje shvaćanja samoga pojma svetca i svetosti. Dodatna poteškoća javila se u pogledu onih svjedoka vjere koji nisu bili mučenici u prvim stoljećima kršćanstva, a bili su svjedoci, ispovjedaoci vjere. Dakle, mnoge su dvojbe u smislu retroaktivnoga pogleda glede novih pojmovnih odražaja jedne te iste stvarnosti. U vremenu koje slijedi, znamo to iz povijesti kulta, svaki oblik i iskustvo istinski življene vjere može roditi i naziv *fama sanctitatis*, a onda, u skladu s tim, i dopuštenje, odnosno proglašenje blaženim i svetim.

Obredno čašćenje relikvija

Sv. Timotej

Ako pogledamo s liturgijske strane, onda zapažamo da je u prvim stoljećima kršćanstva štovanje svetaca upravo s te obredne strane zauzimalo drugotno mjesto u odnosu na slavljenje euharistije ili molitvu zajednice. Ali, kad dolazi do spomenutoga naglog širenja kršćanstva, događa se i obredna rascvjetanost kulta svetih, a brojni opisi tih događanja bjelodano svjedoče da mnogi nisu shvaćali najdublju bit bogoslužja. Nerijetko se susrećemo s poteškoćom i smještajem lepeze od raznorodnih čudesnih događanja, čudesa, pa do ratnih podviga u *ime Božje*. U vrijeme čuvenoga milanskog biskupa, kasnijega sv. Ambrozija, dogodila se, čini se, prva zapadna ekshumacija zemnih ostataka svetih Gerlazija i Protazija te njihovo prenošenje. A onda su slijedile druge. Ni Istok nije mirovao. Carigrad je trebao biti drugi Rim pa su tamo prenesene relikvije sv. Timoteja, sv. Andrije i sv. Luke. Ne treba ni spominjati da je mnogim gradovima i područjima bilo najvažnije domoći se neke od relikvija svetaca. I naravno, htjeli ili ne, rađa se pitanje je li se netko mogao dati u invenciju tih relikvija.

Upravo ovdje postaje jasno da je Crkva morala reagirati i odrediti da mjesni biskup mora bdjeti nad čistoćom kulta. Biskupi, k tomu, zauzimaju i drugu važnu ulogu jer oni su *zaštitnici* – *patronatus* ili *defensores civitatis*. Sigurno je da je i taj, tada općeprihvaćeni, postulat pridonio da u tom vremenu na zapadnom obzoru kršćanskoga svijeta bijaše veliki broj svetaca biskupa i opata plemićkoga podrijetla. Zanimljivo je i da se u tom vremenu stapaju u jedno imena mučenika i mjesnih biskupa, a sve kao plod razmišljanja po kojem su i jedni i drugi važni za procvat Crkve.

Oblikovanje građe

Nova stvarnost kulta u Rimu se bilježi od VI. stoljeća te od VII. u drugim dijelovima zapadnoga svijeta. Kult svetaca sve se više kristalizira, definira, a čak se i određeni martirologiji ponovno prepisuju ostavljajući tamo samo pouzdane podatke *ex officio*. Iz tog vremena imamo i tri velika sakramentara – Leonov, Gelazijev i Grgurov. To je ujedno najstarija i najsustavnija građa o čašćenju svetaca. Ovdje valja pojasniti još jednu važnu povijesnu danost vezanu uz određene monaške i samostanske zajednice. Naime, u grobištima samostana i crkava bivali su osobito čuvani i čašćeni zemni ostatci pojedine subraće koja su se na sebi svojstven način isticali u krjepostima i ostavili traga na životu zajednice. Njihovi bi promotori zatim ispisivali *Miracula*, *Vita* ili pak *Passio*. Ti su se spisi razlikovali od onih *Acta* koji su pisani za mučenike prve Crkve. Dok su *Acta* pisani jednostavno, zapisnički, ovi su spisi hagiografski, napisani u stilu romana, štiva koja se rado čitaju. Tako je nastajala i određena stilska oblikovanost.⁷

Počevši od VII. stoljeća, u mnogim pismohranama nalaze se dopisi pojedinih biskupa glede prikupljanja, prenošenja i štovanja relikvija određenih svetaca. Uskoro će uslijediti i uredba prema kojoj nitko ne može štovati nekog svetca bez dopuštenja dotičnoga ordinarija, a zemne ostatke svetaca jedino se može ekshumirati i prenijeti na prikladno mjesto štovanja uz dopuštenje prvaka biskupa ili biskupskog zbora.⁸ K tomu, obred se morao odvijati uz nazočnost barem jednog biskupa. Tako je nastao i liturgijski obred, a slavlje svetaca događalo se, barem do trinaestoga stoljeća, upravo na dan kada je bio taj liturgijski prijenos zemnih ostataka. Iz praktičnih razloga uvijek se gledalo, ako bi to bilo moguće, da taj dan bude i dan preminuća, tj. *dies natalis*. Uza sve spomenuto, kako to često biva, povijesne okolnosti, potrebe i želje učinile su da su razna izaslanstva, uključujući i biskupe i opate, poduzimala napore putove do Rima kako bi se uredovalo i izmolilo dopuštenja za štovanje pojedinih mjesnih relikvija. S vremenom su se i obredi prenošenja relikvija

žilavim krivovjerjima kao što je manihejstvo, donatizam i pelagijanstvo, koji su prijetili kršćanskoj vjeri u jednoga Boga bogatog milosrđem.« (*Kateheza*, srijeda, 9. siječnja 2008.)

⁷ Usp. M. V. Uytfanghe, *La typologie de la sainteté en Occident vers la fin de l'Antiquité*, u djelu *Scrivere di Santi*, a cura di G. Luongo, Viella, Roma 1998., str. 31.

⁸ Vidi K. L. Mikoletzky, *Sinn und Art der Heiligung im frühem Mittelalter*, MIOG, XII (1949.), str. 83 – 122.

prepuštali lokalnom kleru ili samostanima, uz usmeno ili pismeno dopuštenje. Početkom devetoga stoljeća Karlo Veliki pokušao je za čitavo Zapadno Carstvo utvrditi jedinstvenost štovanja po Grgurovu sakramentaru, ali je, uz suradnju franačkih teologa i liturgičara, potom taj sakramentar dopunio galskim imenima.

Papinski autoritet

Zbog brojnih neujednačenosti i svaštenjaštva prigodom proglašenja svetih, osjećala se silna potreba da kult odobri viši autoritet, a to je mogao biti samo Papa. Prva takva kanonizacija bila je 993. kad je papa Ivan XV. bulom proglasio svetim Urliha, biskupa Auguste. I to je doista bilo prvi put da Papa intervenira u proglašenju izvan područja Italije.⁹

U XI. stoljeću Grgur VII., papa velika autoriteta, provodi poznatu reformu po kojoj su, između ostaloga, svi mučenici i pape dobili svoje blagdane. A i samome papi, rimskome biskupu i rimskoj biskupskoj stolici naziv svetosti, malo po malo, postaje tradicijom.¹⁰ U takvu prihvaćanju papinstva, s *divina potestas*, logično je da samo takav autoritet može proglasiti nečiju svetost. Sve to pridonosi novoj stvarnosti i posve novu odnosu u kultu svetaca. Naime, za sve one koji su bili štovani, a postojale su određene dvojbe, bilo u samu procesu, bilo u svjedočanstvu života, tražila se naknadna papinska potvrda.

Pravni status ove prakse nastupit će uredbom pape Aleksandra III., *Audivimus*, sastavljenoj u dvanaest točaka.¹¹

Unatoč toj uredbi još će zadugo proces kanonizacije i

kult svetaca ostati na marginama djelatnosti Svete Stolice. Nije stoga iznenađenje da će i pismohrana iz tog vremena glede kanonizacija biti prilično siromašna. Krajem dvanaestoga stoljeća bilježimo iznimno mirno razdoblje, gotovo zatišje. Bilo je dostatno da se poštuju upute koje su određene te da nema nekih značajnijih prigovora koji bi štetili ugledu samoga rimskog biskupa. Jasno, i oni u mjesnim Crkvama, klerici ili laici, znali su da, ako ne dobiju potvrdu rimskog biskupa, i ne budu poštivali propisane uredbe, mogu u svakom trenutku biti izvrgnuti reviziji cijeloga postupka.¹²

Četvrti lateranski sabor

I tako je to bilo sve do Četvrtoga lateranskog koncila kada je dekretom br. 62 izrijekom zabranjeno čašćenje relikvije *de novo inventas* ako to nije odobrio *princeps*¹³. Evo teksta u prijevodu hrvatskoga izdanja Denzingera: »Budući da je kršćanska religija češće oštećena zbog toga što

Tijekom stoljeća pape ureduju u ustrojavanju kulta i čašćenju svetaca. Jedna od važnih prekretnica nastaje kad se proglašuje da samo Papa može kanonizirati.

neki relikvije svetaca izlažu za prodaju i što ih posvuda prodaju, kako se ubuduće (kršćanska religija) ne bi oštećivala, određujemo ovim dekretom da se stare relikvije nikako ne pokazuju izvan relikvijara i da se ne izlažu za prodaju. Nanovo pak pronađene neka se nitko ne usudi javno štovati, ako prije toga ne budu odobrene autoritetom Rimskoga velikosvećenika...«¹⁴

Ovim zakonom, uredbom, u Crkvi zaživljava praksa po kojoj samo Papa

može kanonizirati. Tako je, konačno, Rimski kurija uvela u red proces proglašenja svetosti i kasnijega kulta svetaca. Sad su se mnogo studioznije ispitivala čudesa koja

⁹ Usp. BHL, 8359.

¹⁰ Usp. K. Hofmann, *Der Diktatus papae*, Paderborn, 1933, str. 67. – 73. Za bolje razumijevanje neophodno je konzultirati spis upućen Ermanu iz Metz pod nazivom *Dictatus papae*. Tekst glasi: *Romanus pontifex indubitanter efficitur sanctus...* Usp. W. Ullmann, *Romanus pontifex indubitanter efficitur sanctus. Dictatus papae 23 in Retrospect and Prospect, Studi Gregoriani*, Roma 1961. (VI), str. 229. – 264.

¹¹ Tekst objavljen u JAFFE, PH., *Regesta pontificum romanorum...*, Veit, Leipzig, 1888. (1956.), br. 13546.

¹² Ogladni primjer u Engleskoj opisao je R. R. Darlington u knjizi: *The Vita Wulfstani of William of Malmesbury*, London 1977., str. XLVII-XLVIII.

¹³ J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. XXII, col 30. Ovdje je važno naglasiti da je gore citirana riječ *princeps* jedno vrijeme označavala imperatora, svjetovnog vlastodršca. No, ovdje je riječ o XIII. stoljeću kad riječ *princeps* može značiti samo papa.

¹⁴ D, br. 818., str. 231.

¹⁵ Imamo i podroban opis prve takve kanonizacije na talijanskome jeziku: »*Il piu antico che ci sia giunto e quello relativo a san Galgano (morto nel 1181), che si svolse in Toscana, a Montesiepi, dal 4 al 7 agosto del 1185. L'ifiguisitio sul santo eremita fu condotta dal cardinale-vescovo di Sabina, Conrad von Wittelsbach, assistito da due altri commissari pontifici. Davanti a costoro comparvero venti testi giurati, dopo che ci si era assicurati che le loro deposizioni erano fatte con sincerita a tutta prova. Tra i testi c'era la madre di Galgano e c'erano degli eremiti che avevano vissuto con lui. Successivamente le dichiarazioni da loro rese furono trascritte in modo indiretto e, salve appena due eccezioni, si tratta di dichiarazioni riguardanti i miracoli compiuti dal santo sia da vivo sia da morto. La procedura era ancora molto rudimentale e pochi interrogativi furono posti ai testi in merito alle circostanze in cui si erano attuati i prodigi, che essi affermavano realmente avvenuti. Nonostante tali carenze, si puo dire che in Italia, a partire dall'ultimo venticinquennio del secolo. XII, i caratteri fondamentali di quello che nel secolo XIII divenne il processo di canonizzazione erano gia presenti.*« A. Vauchez, *La santita' nel Meioevo*, S. E. Mulino, Bologna, 1989., str. 41.

Lateran

su pripisivana kandidatima za oltar, ali i njihov zemni život. Tim činom i sam naziv kanonizacija dobiva svoje pravne, ali i provedbene obrise.¹⁵ Najveće poteškoće nastajale su u neshvaćanju puka da su potrebna mnoga ispitivanja kako bi se došlo do uvjerljiva i kompetentna svjedočanstva krjeposna življenja određenih kandidata za oltar. Naime, na jednoj strani bivala je velika želja i požurivanje za proglašenjem – *vox populi*, a s druge strane uredbe za postupna, višeslojna i precizna ispitivanja koje propisuje službena uredba Crkve – *inquisitio*¹⁶. Još uvijek na obzoru nemamo nazočnost *advocatus Diaboli*, ali je uvedena disciplina ipak mogla razlučiti lažan glas od istinita u smislu svetosti. Svakako je zanimljivo i vrijedno truda istražiti činjenicu da je od 48 zahtjeva, koji su između 1199. i 1276. upućeni u Rim, na kraju bila samo jedna kanonizacija.¹⁷ Dakle, u vremenu smo kad Crkva i rimski Prvosvećenik od početka do kraja imaju nadzor nad jednim postupkom. Kalendar svetaca postupno se dopunjava. U jedanaestome stoljeću svetaca je bilo 90, a u vrijeme Tridenta 220. Upravo po nalogu toga Koncila broj je ponovno smanjen na 130. U šesnaestome stoljeću ponovno je dodano dvanaest blagdana, a u sedamnaestome i osamnaestome još osamdeset slavlja. I sve tako, iz desetljeća u desetljeće, pred Drugi vatikanski sabor rimski kalendar ima 270 blagdana ne brojeći one na razini biskupija i pojedinih redova. Što je osobito znakovito, mnogi od njih govore o svetosti koja je plod produbljene svijesti o laičkoj duhovnosti. Ovdje ne ćemo govoriti o ikonoklazmu koji je potresao osmo stoljeće, niti o protestantskom odnosu glede kulta svetaca u šesnaestome stoljeću. Za ove tematske cjeline trebao bi neki novi članak.

Drugi vatikanski sabor

Crkva je u Konstituciji o liturgiji Drugoga vatikanskog sabora dala jasne upute za reformu sanktorala. U 104. broju glede štovanja svetaca stoji odredba: »Crkva je povrh toga u tok godine unijela spomene mučenika i drugih svetaca koje je mnogovrsna Božja milost uzvisila do savršenstva, pa su već postigli vječno spasenje, te u nebu pjevaju savršenu hvalu Bogu i nas zagovaraju. O rođendanima svetaca Crkva navješćuje vazmeno otajstvo u svecima koji su zajedno s Kristom trpjeli..., a vjernicima predlaže njihove primjere, koji po Kristu sve privlače k Ocu, i njihovim zaslugama moli i postizava Božja dobroćinstva.«¹⁸ Nadalje, u broju 11. tematski se nastavlja: »U Crkvi se prema predaji štuju sveci, pa neka se poštuju i njihove vjerodostojne moći, a tako i slike. Blagdani svetaca proglašuju kako je Krist divan u svojim slugama, a vjernicima pružaju zgodne primjere za nasljedovanje. Da ne bi blagdani svetaca prevladali nad blagdanima u koje se svetkuju otajstva spasenja, neka se više njih ostavi slavljenju pojedine Crkve ili naroda, ili redovničke obitelji; na cijelu Crkvu neka se Potegnu samo oni blagdani svetaca koji zaista imaju sveopći značaj.«¹⁹

Zaglavak

Ovaj letimičan pregled nastanka kulta svetaca, njihova priznanja i pitanja koja u nama bude, blagotvorno zaokružuju riječi Drugoga vatikanskog sabora o pojmu svetosti i čašćenju blaženika i svetaca. Drugi vatikanski sabor neprestano govori o svetosti pa je čitav jedan odlomak konstitucije *Lumen gentium* posvećen »univerzalnom pozivu na svetost u Crkvi« (pogl. 5), a u 7. poglavlju »Eshatološki karakter hodočasničke Crkve i njeno sjedinjenje s nebeskom Crkvom« svetost se uspoređuje sa savršenim sjedinjenjem s Kristom! Ivan Pavao II. reći će da su svetcima baština koja se nikako ne smije rasuti, nego ju treba predati trajnoj obvezi zahvalnosti i obnovljenu nasljedovanju (usp. *Nuovo millennio ineunte*, br. 7). Možemo primijetiti da se bilo koju vrstu istraživanja o nekoj stvarnosti običava započeti etimološkim činjenicama o riječima koje označavaju tu danu stvarnost. Tematsku cjelinu o svetosti činilo mi se da treba započeti pregledom kulta, a u sljedećim brojevima, ako Bog da, vratit ćemo se etimologiji i povezati ju s teološkim postavkama. ✍

¹⁶ Iz opisana procesa i sličnih u to vrijeme možemo zaključiti tijek procesa: Nakon pokretanja postupka na lokalnoj razini s molbama i već istraženim pitanjima – *postulationes*, informiralo bi se Svetu Stolicu. Kad bi za Svetu Stolicu postalo razvidno da je uistinu riječ o *fama sanctitatis* na lokalnoj razini, prišlo bi se preliminarnom procesu. Ako bi taj proces dao plodove, imenovali bi se određeni prelati koje bi obično vodio neki biskup, za *inquisitio*. Njihova bi zadaća bila da ispitaju činjenice o životu i čudesima nakon smrti kandidata za oltar te sva ta svjedočanstva koja bi bilježnici uredno zapisivali i prosljedili Papi. Konačnu odluku donosio bi sam Papa u suradnji sa svojim savjetnicima. Usp. A. Vauchez, *nav. dj.*, str. 42. – 49.

¹⁷ Usp. A. Vauchez, *nav. dj.*, str. 50.

¹⁸ SC, *Konstitucija o svetoj liturgiji*, br. 104.

¹⁹ *Isto*, 111.